

असाही एक सत्यनारायण

भरतभूमीला व भारतीय संस्कृतीला पूर्णतः विसरलेले लोक, अशी आम्हा परदेशस्थ भारतीयांबद्दल अर्थात् NRA मंडळीबद्दल भारतात काही ठिकाणी गैरसमजूत आढळून येते.

“सध्या चारुमास चालू आहे. निदान या चार महिन्यांत तरी गोमांस (अर्थात हॉट डॉग हॅम्बर्गर्स) खाऊ नयेत.” असले ‘खऊट’ निरोप, पत्राद्वारे पाठवण्यात येतात. खेरे तर, चारुमास काय, कुठल्याच महिन्यात आम्ही मांसभक्षण करीत नाही, हे ह्यांना नीटपणे माहीत असते. पण आम्ही पडलो NRA, तेव्हा असले टोमणे ऐकून घ्यायचा सराव करावयास हवा!

अमेरिकेत आल्यावर बहुतेक नॉर्मल भारतीय, जास्तच ‘भारतीय’ होतात. देव देव करणे, गीताध्ययन करणे, गणपती-गौरीचे ब्रत, नवरात्र पाळणे, इतकेच नव्हे, तर भारतात ‘आऊट ऑफ फॅशन’ झालेल्या मराठी वगैरे प्राचीन भाषांचे अध्ययन तथा अध्यापन आवर्जून करणे, असल्या गोष्टी इथली मंडळी मोठ्या उत्साहाने करतात. यामागे काय ‘लॉजिक’ आहे, हे सांगणे कठीण. माझ्या अल्प बुद्धीला मात्र वाटते, की हा निव्वळ मातृभूमीच्या प्रेमाचा उत्सर्फूर्त आविष्कार असावा.

माझे काही प्रॅक्टिकल मित्र ‘इनसिक्युअर फिलिंग’ असे त्याचे ‘सायकोअॅनालिसिस’ करतात! कदाचित ते सुद्धा खेरे असेल! सारा जन्म एकाच ‘सर्विस’ मध्ये घालवण्याची पिढीजात सवय असलेल्या आम्हा भारतीयांना, दर पाच वर्षांनी ‘फायर’ केले जाण्याच्या अमेरिकन पद्धतीत रुळायला वेळ लागतो. अन् त्यातून येते ‘इनसिक्युरिटी’-अर्थात अशाश्वतता! आणि...

... अशाश्वततेच्या डोहात बुचकळ्या मारताना परमेश्वरासारखी ‘लाइफ व्हेस्ट’ नाही!

स्वतःचे घर येतले की सत्यनारायण करावयास हवा, अशी एक सर्वसाधारण धारणा असते. येथे, अमेरिकेत गृहशांती, गृहप्रवेश वगैरे शास्त्रोक्त प्रकार करणे अशक्य. तेव्हा निदान सत्यनारायण तरी केलाच पाहिजे असे आम्ही उभयतांनी ठरवले. (त्यातच ‘नौकरी गयी तो घरका मॉटरगेज कैसे दोगे?’ असे गोड उत्तेजनार्थ बोलून आमच्या गार्डन अपार्टमेंटमधल्या... अर्थात चाळीतील पटनाईकने आम्हास घावरवून सोडले.) तरी सत्यनारायण करण्याच्या हेतूत, अशाश्वततेच्या भयापेक्षा

कृतज्ञतेचा भाव जास्त होता, असे बिनदिक्कतपणे सांगावयास हरकत नाही.

“अग्गो बाई! पण भटजी मिळतात का इथे?” तोंडाचा चंबू करीत सौ.ने विचारले. बायकांना मूळभूत समस्यांची चटकन जाणीव होते, यात काही वाद नाही. त्या काळी अमेरिकेत जागोजागी देवळे, स्वामीजी व भटजी झाले नव्हते. अमेरिकन अर्थव्यवस्थेत, हिंदू भटजी या व्यावसायिकाचे शॉर्टेज निर्माण झाले आहे, अशी इप्रिगेशन ॲण्ड नॅचरलायझेशन सर्विसची धारणा झालेली नव्हती. अर्थात भटजींसाठी एच वन व्हिसाचा कोटा नव्हता. साहजिकच भटजी हा प्राणी येथे सश्यंगवत् दुर्मिळ!

बन्याच ठिकाणी चौकशा केल्या तेव्हा, श्रीसत्यनारायणाची प्रामाणिकपणे आकांक्षा मनात धरल्यावर सर्व विघ्ने दूर होतात, या श्रद्धेची प्रचीती मिळाली. न्यू यॉर्क शहराच्या एका उपनगरात मोबिल ॲईल कंपनीतून निवृत्त झालेले एक अप्पासाहेब, सत्यनारायणाची पूजा सांगतात असा आम्हाला शोध लागला. अप्पांनी फोनवरच कळवले, की निदान पुढील सहा महिने तरी त्यांना शक्य नाही.

याचे कारण, येथील भारतीयांना वाटणारी जबर अशाश्वतता नसून, येथे सत्यनारायणास शनिवार हाच एक मुहूर्त असतो, हे जाणून घेणे आवश्यक आहे. त्यातच एक गुरुजी सत्यनारायण, लग्ने, मुंजी, इतकेच नव्हे तर अंत्यक्रियाही करणार. शनिवारशिवाय इतर कुठलाच दिवस निवडल्यास, ‘जमणार नाही’ असे सवाण, इष्टमित्र व गुरुजी सांगतात. सुदैवाने, हिंदू धर्म जितका सनातन व क्लिष्ट तितकाच उदार व लवचिक असल्याने व त्यातल्या त्यात श्रीसत्यनारायणाची पूजा हे तर अतिशय उदारमतवादी आणि क्षमाशील ब्रत असल्याने, शनिवारी संध्याकाळीच पूजा करायची असे आम्ही ठरवले.

बराच वेळा गयावया केल्यावर अप्पांनी, ‘शिरीषला सांगून बघतो’ असे मोघम वचन दिले. एव्हाना, अप्पांना शिरीष नामक असिस्टेंट मिळाला असल्याचे कुणाला माहीत नव्हते. आम्ही आनंदाने शिरीषला पौरोहित्य देण्याचे ठरवले. त्यात काही प्रॉब्लेम येईल, असा विचार माझ्या सरळ मराठी मेंदूला शिवलाही नाही.

‘भटजी कशाला हवेत?’ असाही मूळभूत प्रश्न माझ्या काही मित्रांनी उपस्थित केला. आजकाल सत्यनारायणाच्या पूजेची ध्वनीफित मिळते. ती वापरावी, म्हणजे दक्षिणेचे पैसेही वाचतात, हा सल्ला माझ्या मछु मेंदूला पटेना. शैनकादी मुर्नीनाही सत्यनारायण ब्रताची ध्वनिफित अभिप्रेत नसावी, असे मला आपले उगीचच वाटते.

नेहमीच्या गबाळग्रंथी स्वभावानुसार मी भटजींना, म्हणजे शिरीषला पूजेच्या सामानाची यादी ‘फॅक्स’ करा, हे सांगायला विसरलो. आमच्या गावापासून चाळीस मैल दूर असलेल्या ‘पाको इंडियन ग्रोसरी’ नामक दुकानात पोचल्यावर ही चूक लक्षात आली. किराण्याच्या दुकानाचा मालक पाकिस्तानी असला तरी त्याला

‘पाको-इंडियन ग्रोसरी’ म्हणतात. भारतीय असल्यास ‘इंडो-पाक’ ग्रोसरी असे म्हणतात. आपली राष्ट्रीय अस्मिता पाळून, हळूच इतर गिन्हाईकांचाही बिझनेस मिळावा म्हणून केलेल्या या कलृप्तीवरून वाटते, की भारत-पाक वैमनस्याचे दुष्टचक्र बंद पाडायचे असल्यास वाणिज्यासारखा उपाय नाही.

दुकानाचा मालक मुसलमान असल्याने पूजेला काय सामान लागते, हे त्याला माहीत असणे शक्य नाही, असा माझा समज. उदबत्या, कापूर, खवा वगैरे यादीतून खाली सरकताना एकदम इब्राहिममियाने मला टोकले. ‘साऽब आप धूप और वाती भूल गये...’ मी चाट पडलो.

त्यानंतर इब्राहिममियाने मला खास मुंबईकर हिंदी भाषेत, हल्ली सत्यनारायण पूजेची डिमांड कशी जोरात आहे, त्याच्यावर भाषण केले. तसेच आजकाल ‘भटजी लोग’ पांढऱ्या सुपारीऐवजी चिकणी सुपारी कशी ‘प्रीफर’ करतात तेही सांगितले.

या अद्भुत अनुभवानंतर माझा पाकिस्तानबद्दलचा दुस्वास बराच कमी झाला, हे मान्य करणे भाग आहे!

पलीकडच्या डेव्हलपमेंटमध्ये राहणारा सेबॅस्टियन दुबे नामक वेस्ट इंडियन, दरवर्षी निदान एक तरी सत्यनारायण करतो असे सौ.च्या ऑफिसमधून कळले. त्याचाही सल्ला घ्यावा, असे माझ्या उदारमतवादी पत्नीने सुचवले. आंब्याच्या पानांऐवजी न्होडोडेंड्रॉन या झाडाची पाने व केळीच्या गाभ्याऐवजी डिफेनबॅकिया या झाडाचा बुंधा वापरावा हे सेबॅस्टियननेच सांगितले. इतकेच नव्हे, तर त्याने घरपोच ‘अच्छा व सच्चा धी’ आणून दिले. (सत्यनारायणजी को डाल्डा खिलाना नही मांगता!...)

ब्राह्मण व सवाणी बोलवावे की नाही याबद्दल बरीच चर्चा झाली. व ‘ट्राय’ करायला हरकत नाही असे ठरले. ऑफिसमधला कारवारी मित्र सुमीत कामथ याचे संस्कृतीचे ज्ञान खूप आहे, त्या अर्थी तो ब्राह्मण असावा, असा अंदाज बांधून त्याच्या पत्नीला सवाणी व त्याला ब्राह्मण म्हणून निर्मंत्रित केले.

सत्यनारायण पूजेचा दिवस उजाडला. अतिशय दूरदृष्टी राखून पत्नीने गुंड्याचे धोतर आणून ठेवले होते. त्याने आज लाज राखली. स्निया भारतातून अनेक विचित्र, अनावश्यक गोष्टी आणतात. त्याकरता त्यांना वाकृताडन करू नये. हवाई चपला, डेटॉल, पाटा-वरवंटा, चंदनाचे खोड वगैरे गोष्टी कुठे व कशा उपयोगी पडतील, सांगता येत नाही. त्याकरता पत्नीशी वाद घालू नये, असा माझा सर्व नवन्यांना पोक्त सल्ला! अर्थात् असल्या सामानाने भरलेली सूटकेस त्यांना उचलावयास लावण्यास माझी हरकत नाही!!

बरोबर, संध्याकाळी पाच वाजता दारावरची घंटा वाजली. भटजी उर्फ शिरीष आला असेल, या अपेक्षेने मी दार उघडले. तो एक चुणचुणीत आकर्षक तरुणी

दारात उभी दिसली! निळ्या जीन्स व पांढरा शर्ट घातलेल्या त्या तरुणीच्या चेहन्यावर भारतीयत्वाचे पाणी (म्हणजे गृहवर्ण, सरळ नाक, मोठे तेजस्वी डोळे) असल्याने ती माझ्या मुलीची मैत्रीण असावी असा अंदाज बांधून मी मागे वळलो व ओरडलो, ‘पल्लवी, तुझी क्रेण्ड आली ग!’

“छे!छे!! मी पल्लवीची क्रेण्ड नाही. मी पूजा सांगायला आलेय...” शिरीष हे उभयालिंगी नाव आहे; व त्यातून शिरीषनामक स्त्री, धंदेवार्इक पौरोहित्य करीत असेल, ही कल्पनासुद्धा माझ्या मध्यमवयीन बुरसट मेंदूला चाढून गेली नव्हती.

ओशाळणे, हसणे, तोंड उघडे टाकणे, अवाक् होणे, या सर्व अवस्थांतून मी सावरतो न सावरतो तेवढ्यात शिरीषने आत जाऊन सौ.शी गट्टी जमवली. पूजा सांगायला एक स्त्री मिळतेय, या कल्पनेने स्त्री समानतेची जबर पाठीराखी असलेल्या माझ्या पत्नीचा आनंद आमच्या चार बेडरूमच्या घरात मावेना. मी मात्र ही बाई (की तरुणी) जीन्समध्ये पाटावर मांडी घालून कशी बसणार, या चिंतेने व्याकुळ झालो. सत्यनारायणाप्रमाणे शिरीषबाईला उच्च आसनावर स्थापन करावे लागणार, असा विचारही मनास चाढून गेला.

पण तेवढ्यात, टेनिसपटू बाळगतात तसल्या डफल बँगमधून तिने सुंदरशी केशारी रेशमी साडी काढली आणि मी हुश्श म्हटले.

बोलता बोलता, शिरीषने पुण्याच्या एका शाळेत भारतीय धार्मिक व्रतांचे शास्त्रोक्त शिक्षण घेतल्याचे कळले. ती येथे सॉफ्ट वेअर टेकनॉलॉजीचे शिक्षण घेत असून, पूजा सांगून कॉलेजसाठी पैसे मिळवते, हे ऐकून आम्हा उभयतांना फार बरे वाटले. शिरीषला दुप्पट दक्षिणा देण्याचे मी मनातल्या मनात ठरवून टाकले.

दाढीचे खुंट खाजवत, तुमच्या प्रत्येक कृतीवर कुचकट कॉमेंट्री करणाऱ्या लळू म्हातान्या भटजीच्या ऐवजी, प्रसन्न व्यक्तिमत्त्व असलेल्या हसतमुख युवतीने जर पौरोहित्य केले तर कदाचित यजमानाचे चित्त विचलित होण्याची शक्यता नाकारता येणार नाही. पण शेजारी जर यजमानीण ठाण मांडून बसल्या असतील, तर तसे होणार नाही याची खात्री बाळगण्यास हरकत नाही.

तेवढ्यात सवाऱ्य व ब्राह्मण अर्थात कामथ-कामथीण येऊन पोचल्याचे कळले. आमची सवाऱ्याही जीन्स व त्यावर काऊबॉय शर्ट घालून आली होती. एव्हाना माझा दृष्टिकोण इतका विशाल झाला होता, की सवाऱ्याचा पोशाख हा एक गौण मुद्दा होता. शिवाय, कामथ पत्नीला पाटावर बसायचे नव्हते. पण श्रीसत्यनारायणाने आमच्या उदार दृष्टिकोनाची सत्त्वपरीक्षा पाहावयाचे ठरवले असावे...

...कारण कामथची पत्नी गोरीपान आयरिश खिश्चन होती!! तिला आम्ही सवाऱ्याचा रोल देणार, हे कामथला माहीत नव्हते. मुळात त्याला सवाऱ्य म्हणजे

काय, हेच माहीत नव्हते.

एव्हाना माझ्या पत्नीलाही घाम फुटला. आमचे हे धर्मसंकट पाहून शिरीष पुढे सरसावली. पुण्याच्या तिच्या शाळेत, प्रत्येक धर्मसंकटातून पळवाट कशी शोधावी याचे शिक्षण देत असावेत.

“सबाण म्हणजे सौभाग्यवता स्त्री! ती ब्राह्मण असायला हवी, असे कुठे सांगितलेय्?...” शिरीषने वाट काढायला सुरुवात केली.

“तरी पण, तरी पण...” मी त त प प करू लागलो.

“तरी पण वगैरे काही नाही... सर्व प्राणिमात्रात एकच परमेश्वर वास करतो, असे भगवद्गीतेत सांगितले आहे!... आहे की नाही?” माझ्या कर्मठतेचे कवच फोडत शिरीष म्हणाली.

“बरे तर, ठीक आहे. परमेश्वराची इच्छा!!” मी शरणागती स्वीकारली.

कॅथी उर्फ कामथीणला हे काय चालले आहे, हे कळण्याअगोदरच शिरीषने तिला आज ‘स्पिरीच्युअल लेडीची भूमिका प्ले’ करायची असल्याचे सांगितले. प्रत्येक अमेरिकन स्त्रीच्या मनात, साडी नेसून पाहायची उत्सुकता असते. कॅथी याला अपवाद नव्हती. पाहता पाहता शिरीष व सौ. यांनी मिळून तिला साडीत (अक्षरशः) गुंडाळले. इतकेच नव्हे, तर तिच्या कपाळाला कुंकू लावून तिला पक्की ‘सीताभाभी’ बनवले!

गंमत म्हणजे कॅथीलाही तिचा हा ‘कॉस्च्युम’ आवडला. “आय थिंक आय लुक लाइक ऑक्टोपसी! आय शॉल वेअर धिस कॉस्च्युम फॉर नेक्स्ट हॅलोविन ऑलसो!” कॅथी उत्साहाने म्हणाली.

“आय डोंट थिंक यू लुक दॅट स्केअरी!” कामथ चेष्टेने म्हणाला.

एव्हाना मी सुद्धा माझा ‘कॉश्चूम’ उर्फ सोवळे गुंड्याचे धोतर नेसून तयार झालो. मी समस्त स्त्रीवर्गाला सामोरा जाणार, तेवढ्यात माझ्या उघड्या पोटाला चिमटा घेत सौ.ने मला परत बेडरूममध्ये ढकलले. उत्तर चुकले की आमचे टिप्पणीस गुरुजी अशा प्रकारे चिमटा घेत.

“अहो, तुमच्या जिवाला काही लाज?...” सौ.

“काय?” आता काय झाले, कुठल्या गणिताचे उत्तर चुकले ते न कळून मी भांबावलो!

“अहो, त्या तरुण पोरींसमोर तुम्ही ‘असे’ जाणार?”

“असे म्हणजे कसे?”..... मी.

“बेंबी दाखवत?...” सौ.

मी ओशाळ्यो. सौ.ने माझ्या अंगात एक नेहरूशार्ट अडकवला.

“अन् त्या तरुण पोरी त्यांची बेंबी दाखवतात त्याचं काय?” मी कुरकुरलो.

अमेरिकेत शियांनी पुरुषांसमोर तोकडे कपडे घालणे शिष्टमान्य आहे. पुरुषांनी मात्र अंगभर कपडे घालून आपली लाज राखायची असते!

देवघर नावाची खोली येथील कुठल्याच घरात नसते. त्यामुळे गेस्ट वेडरुमच्या मध्यभागी एक लाकडी मेज मांडून त्याला न्होडोडेनडॉनच्या पानांचे तोरण बांधले. मोळ्या मुश्किलीने डिफेनबाकियाचे बुंधे मेजाच्या चार पायांना लावून, वर कॉर्निंग वेरच्चा पसरट फ्लॉवरपॉट ठेवला. त्यावर कॉर्निंगवेरच्ची बशी ठेवून श्रींना स्थानापन्न केले. फुलांना मात्र येथे कमी नसते. एवढेच की फार जास्त फुले ऑर्डर केली तर फ्लॉरिस्ट हटकून विचारतो, “कुठल्या फ्युनरल होममध्ये पाठवायची?” पाश्चात्य देशात सर्वांत सुंदर पुष्परचना फक्त मेलेल्या माणसांना मिळतात. आमच्या फ्लॉरिस्टने हॉलंड व चिली या देशांतून आणवलेली गुलाब व शेवंतीची भरपूर फुले पूजेला होती. पण तुळस व बेलपत्र मात्र बोट्निकल गार्डनमध्ये पाहायला मिळतात.

चहा घेतल्याशिवाय (म्हणजे भटजींनी) सत्यनारायणाची पूजा सुरु करता येत नाही, अशी सौ.ची प्रगाढ समजूत! शिरीष व कॅथी दोर्धींनी डाएट कोक माणून आमची दांडी उडवली. डाएट कोक प्यायल्याने माणसे आणखी सुंदर होतात, हे कोका कोला कंपनीने साच्या अमेरिकेस पटवून दिल्याचा हा परिपाक!

पूजा सुरु होताच माझ्या लक्षात आले, की शिरीषचे संस्कृत उच्चार स्पष्ट आणि खण्खणीत आहेत. इतकेच नव्हे तर पूजेचे सर्व संस्कार तिला चांगलेच अवगत आहेत. आमच्या पूजाब्रतात काही न्यून राहू नये, म्हणून तिने खास पूजा सामग्रीची एक पिशवी सोबत आणली होती. गुलाल, शेंदूर, दुर्वा असल्या अप्राप्य गोष्टीची जरूर पडताच, आमच्या चेहन्यावर ओशाळला भाव पाहून तिने त्या पटकन काढल्या. माझ्या मनातील कौतुकाची जागा आदराने घेतली.

सौ.वर तर तिने भलतेच इंप्रेशन मारले. पूजेच्या वेळी गृहलक्ष्मीने घाम गाळत चुलीजवळ न बसता, यजमानीण म्हणून पूजेला बसायला हवे, असा तिचा आग्रह आम्ही पटकन मान्य केला. तसेच ‘मम’ म्हणताना दरवेळी तिने माझ्या हाताला स्पर्श करावा अशी धमकीवजा आज्ञा केली. कुठल्याही पूजेत पुरोहित हा ‘अलिमेट बॉस’ असतो. म्हणून मी सुद्धा त्यास विरोध केला नाही.

“नमंदे सिंधू कावेरी, श्रूसबरीच दिलावरी,
गंगे यमुनेच सरस्वती, ओहायो तथा मिसिसिपी...”

असा अमेरिकन मुखवटा चढवण्यात आला. सध्या सगळ्याच नद्या प्रदूषणग्रस्त झाल्याने गंगेइतकी मिसिसिपी पवित्र नाही, हा वाद मी घालू शकत नव्हतो. पण मध्येच ही दिलावरी कोण आणली, असा प्रश्न विचारण्याचा मोह मी टाळू शकलो नाही. ‘दिलावरी म्हणजे तुमची डेलावेर नदी!’ मिस्किल थंडपणे

शिरीषने उत्तर दिले. डेलावे अर या नावाचे इतके गोड रूपांतर कोणी करू शकेल, असे त्या बिचाऱ्या नदीलाही वाटले नसावे!

कथा इंग्रजीमध्ये सांगितल्यास, कामथच्या बायकोलाही (कॅथीस) कळेल अशी कामंथची सूचना, शिरीषने आनंदाने मान्य केली. कॅथी हा सर्व प्रकार कुतूहलाने पाहत होती. साडी हा प्रकार केव्हाही 'सुरू' शकतो (काळजी न घेतल्यास, विशेषत: नवरुया स्त्रीची) ह्याची तिला जाणीव नसावी. कारण ती साडीत स्वच्छंदपणे बागडत होती. कथेतील साधुवाण्याचा कोडगेपणा, स्वार्थीपणा, व्यवहारीपणा कॅथीला फार सुपरिचित असावा. किंवा (कदाचित) ओल्ड आणि न्यू टेस्टामेंटमध्येही अशा प्रकारच्या कथा असाव्यात! मला वाटते, सामान्य अमेरिकन फार धर्मसहिष्णू असावा!

थोड्या वेळाने आरतीस सुरुवात झाली. आपल्या डफल बॅगमधून झांजा व चिपळ्या काढून, शिरीषने पुन्हा एकदा आम्हाला चकित व खूश केले. पल्लवी व मंदार, झांज-चिपळ्या वाजवावयाला मिळाल्याने भलतेच खूश झाले. पाश्चात्य रॅक बॅण्डमधील झांज, प्राचीन भारतीय 'आरत्यांत' कशी शिरली, याबदल पल्लवीने जबर अचंबा व्यक्त केला! पण ही गंमत फार काळ टिकू नये, अशी श्रीची इच्छा असावी.

'आरतीच्या तबकात कापूर घाल.' शिरीषने सहा वर्षांच्या मंदारला प्रेमाने आज्ञा केली. मंदारने अत्यंत उत्साहाने पुढे होऊन एक घन इंच आकाराची पूर्ण कापूरवडी तबकातील ज्योतीवर टाकली. हा हा म्हणता प्रचंड जाळ झाला. आरतीतील 'ॐ नमः शिवायैच नमः शिवाय' इथपर्यंत गाडी येऊन पोचेतोवर घरातील एकूण एक फायर डिटेक्टर कर्कश्श शित्या वाजवू लागले!

कामथ आणि मी धावलो. घरातील सगळे फायर डिटेक्टर ओरबाडून डिसकनेक्ट करीपर्यंत आमचा जीव घामाघूम झाला. पण तेवढ्यानं आमची सत्त्वपरीक्षा संपली नाही. नवीन बिल्डिंग कोडनुसार, हे सर्व फायर डिटेक्टर शहरातील फायर ब्रिगेडच्या मुख्य कार्यालयाशी जोडलेले होते. एव्हाना त्यांनाही सूचना मिळाली असणार, हे आमच्या लक्षात येण्याअगोदर आमच्या घरास चार फायर ट्रॉक्सचा घेराव पडला! रस्त्यावर शेजारीपाजारी व बघे यांची गर्दी व्हायला सुरुवात झाली. चारपाच फायरमेननी धावत जाऊन रस्त्यावरील मोठ्या नळाला प्रचंड होझ जोडला व आमच्या घरास अभिषेक करायची तयारी सुरु केली. फायर कॅप्टन व त्याचे सहकारी धावत धावत आमच्या घरात घुसले!!

एव्हाना सगळा कापूर जळून गेला व घरात कुठेच फायर दिसेना.

"व्हे अर इज द फायर?" चिंतातूर फायर कॅप्टनने विचारले.

"सर, सर! धिस इज ए मिस्टेक; वुई हॅड अ मायनर फायर ड्यूटी कॅफर बर्निंग!" मी काकुळतीने फायरकॅप्टनला पटवू लागलो. धोतर घातलेल्या, कपाळाला

कुंकू लावलेल्या माझ्या मूर्तीकडे विचित्र कटाक्ष टाकत, कॅप्टन म्हणाला, “व्हाय दू यू मेक फायर इनसाइड द हाऊस? अँड व्हाय दू यू बर्न कॅफर?”

आता याला कसे समजावावे ते मला कळेना! कामथ पुढे सरसावला.

“इट इज ए रिलिजस रिचुअल!!....”

लाल-पिवळ्या युनिफॉर्ममधील ते उंच धडधाकट फायरमेन व त्यांच्यामध्ये सोबळे नेसलेली, गंध लावलेली माझी उघडीवाघडी वामनमूर्ती, हे दृश्य फार विनोदी वाटत असावे. कारण प्रथम मुले, नंतर सौ. व शिरीष अनू शेवटी आम्ही सर्वचजण हसू लागलो.

“नेक्स्ट टाइम व्हेन यू बर्न कॅफर, प्लीज डिसकनेक्ट द फायर डिटेक्टर्स...”

आमच्या धार्मिक भावना दुखावणार नाहीत, या बेताने बोलत कॅप्टन म्हणाला, “अदरवाइज यू विल बी फाइन्ड वन थाउंड डॉलर्स फॉर मिसडिमिनॉर ॲण्ड यू मे बी इव्हन जेल्ड फॉर पायरोमॅनिअंकल बिहेवियर!” असली धमकी भरून फायर ब्रिगेडची टोळी निघून गेली. साधी आरती लावल्याने तुरुंगात खानगी झाल्याची उदाहरणे जगाच्या इतिहासात फारशी नसावीत, असे मला वाटते.

सुटकेचा निःश्वास टाकून आम्ही जेवावयास बसलो. फायर ब्रिगेडच्या धाकाने उद्बन्ध्या लावणे, या प्रकाराची आम्ही धास्ती घेतली होती.

“तुम्ही पूजा खूप छान सांगता हं! आमच्या गावचे चेपे गुरुजीसुद्धा इतकी छान पूजा सांगत नाहीत.” सौ.ने शिरीषला हरभन्याच्या झाडावर चढवले. शिरीषने नम्रपणे मान डोलावून प्रामाणिक स्तुतीचा स्वीकार केला.

“पण तू मात्र पूजा नीट मनापासून केल्याचे दिसत नाही.” कामथ थड्ऱ्ये म्हणाला.

“कशावरून?” मी गोंधळून विचारले.

“सत्यनारायणाला बहुतेक जाणवले, की तुझे लक्ष पूजेत नसून टी.व्ही.वरील फुटबॉलच्या मॅचकडे आहे. म्हणून त्याने आगीचे बंब बोलावले, तुला जागे करायला!” कामथने अकलेचे तारे तोडण्यास सुरुवात केली. उत्तरादाखल मी काहीतरी बोलणार, तेवढ्यात शिरीषने माझा पक्ष घेतला.

“तुम्ही नकळत सत्यनारायण ब्रताची थड्हा करत आहात. हे कळीसे दुटप्पी नाही का?”

“कसं काय?” कामथने ओशाळून माघार घेतली.

“सत्यनारायण बारीकसारीक कारणावरून नाराज होतो व भक्तांना सजा देतो, असे तुमच्या बोलण्यात अभिप्रेत आहे.” शिरीष म्हणाली.

एव्हाना, कामथच्या पोटातील कढी घशाशी येऊ लागली होती.

“वारंवार वचने देऊन फसवणाऱ्या माणसाला शिक्षा करावयास नको का?

तुम्ही जर सत्यनारायणाची पूजा नीट ऐकलीत तर सुरुवातीलाच तुमच्या लक्षात येईल, की हे ब्रत कलियुगातील संसारग्रस्त लोकांसाठी असल्याचे मुर्नीनी सांगितले आहे...”

“तर मग त्याचा इथे काय संबंध?” कामथ आता फूल रिट्रीटमध्ये होता. सहज केलेली थऱ्या, एवढी अंगाशी येईल असे त्याला वाटले नव्हते.

“कलियुगात वैश्य व शूद्र वृत्तीचा प्रादुर्भाव होतो, असे प्राचीन ग्रंथात वर्णन केले आहे. वैश्यवृत्ती व शूद्रबुद्धी असणाऱ्या माणसाला समजेल, अशी ही कथा आहे आणि ती मुख्य संस्कृतप्रचुर भाषेतील ब्रतांना जोडून देण्यात आली आहे.

“तुमच्याच भाषेत सांगायचे तर मध्यमयुगीन पुरोहितांनी या ब्रताचे लोकशाहीकरण केले. त्याशिवाय बहुजन समाजाला ही पूजा ग्रास्य झाली (कळली) असती का? या ब्रतात जो लवचिकपणा आहे, सर्व काही चालवून घेण्याची वृत्ती आहे, तशी इतर कुठल्या हिंदूपूजेत किंवा ब्रतात आहे का?

“आमच्या वेदोक्त यज्ञाप्रमाणे जर ही पूजा कर्मकठीण असती तर आज अमेरिकेत ही पूजा होणे शक्य होते का? नुसत्या कापराच्या जाळाने येथे कहर झाला, अश्वमेध यज्ञाप्रमाणे जर घोडे कापले गेले तर काय होईल, याची नुसती कल्पना करा! यू हँव टू टेक धिस पूजा इन अ राइट स्पिरीट.”

एव्हाना कामथ पूर्ण नेस्तनाबूत झाला होता! आम्ही दोघे कौतुकमिश्रित आदराने शिरीषकडे पाहू लागलो.

“दक्षिणा देणार असाल तर क्वार्ट्सच्या (पावली) स्वरूपात द्या, म्हणजे हायवेवर ‘टोल’ द्यायला सोयीचे होईल.” विषयपालट करीत कामथच्या अहंकाराला फुंकर घालत शिरीष म्हणाली, “येते हं मिस्टर कामथ, आय डिडण्ट मीन टू हर्ट युअर फीलिंग्ज!” ती नम्रपणे म्हणाली.

“ओह, नो! यू ओपंड माय आइज!!” कामथ प्रामाणिकपणे म्हणाला.

“पुढच्या वेळी तुलाच बोलावणार पूजेला, हं!” शिरीषला कुंकू लावून निरोप देत सौ. म्हणाली. कुणावर इतके बेहद खूश झालेले मी सौ.ला कधीच पाहिले नव्हते!

सरळ ताठपणे आत्मविश्वासाने आपल्या मोटारीकडे पावले टाकत जाणाऱ्या तिच्या मूर्तीकडे आम्ही तिघेही बराच वेळ स्तिमित मुद्रेने पाहत राहिलो.

“तरी मी म्हणतच होते, स्थिया प्रत्येक काम पुरुषांपेक्षा जास्त चांगले करतात, भटजीगिरीसुद्धा!....” सौ. विजयानंदाने म्हणाली.

अमेरिकेत घराच्या बांधणीत लाकूड अधिक आणि थंडीमुळे कार्पेटची आवश्यकता असल्याने, घरास आग लागल्यास सारे पटकन भस्मीभूत होण्याची शक्यता असते. म्हणून आगीची शक्यता निर्माण होताच, तत्काळ पावले उचलता यावीत, यासाठी प्रत्येक घरात ‘फायर डिटेक्टर्स’ अत्यावश्यक ठरतात.

– डॉ. प्रकाश लोथे
(‘हास्यरेखा’ या विनोदी कथासंग्रहातून)